

Légrádi István

Polgári Eljárásjogi Tanszék

Témavezető: Varga István habil. egyetemi docens

Mintaértékű kollektív igényérvényesítési eljárások Németországban – figyelemmel az uniós jogfejlődésre

1. Bevezető gondolatok

A kollektív igényérvényesítés fogalma az utóbbi időkben gyakran jelenik meg a magyar és az európai tudományos diskurzusban. Az Európai Bizottság által 2005-ben kiadott Zöld Könyv¹ megállapításai szerint, gyakorlati okokból nagyon valószínűtlen, illetve akár lehetetlen is, hogy fogyasztók vagy vásárlók az antitröszt jog megsértésére épülő kisösszegű kártérítési pereket kezdeményezzenek, ezért a kollektív jogérvényesítési keresetek létjogosultsággal rendelkeznek.² A 2008. évi Fehér Könyvben³ a kollektív jogorvoslatról elismerték, hogy jelentős igény áll fenn olyan mechanizmusok létrehozására, amelyek lehetővé teszik a károsultak igényeinek egyesítését, tudniillik az egyes személyek elszórtan és viszonylag kisértékű kárt szenvednek el, ami elriasztja a feleket az egyéni igényérvényesítéstől.⁴ Az előbbi két versenyjogi tárgyú munkaanyagon túl a kollektív igényérvényesítés gondolata a fogyasztóvédelemben is megjelenik⁵, tehát nemcsak versenyjogi specifikumnak tekinthető.

Jelen tanulmányban – részben annak érdekében, hogy elkerüljük a jellemzően egyébként még a fogyasztóvédelem területén megtalálható párhuzamos megoldások⁶ bemutatásával járó szükségszerű ismétléseket, részben pedig abból a feltevésből kiindulva, hogy a kollektív igényérvényesítési eljárások versenyjogi jogsértésekkel kapcsán merültek

¹ Zöld Könyv Az EK antitröszt szabályainak megsértésére épülő kártérítési keresetekről, COM(2005) 672. o.

² Zöld Könyv (I. 1. lábjegyzetben) 2.5. pont.

³ Fehér Könyv Az EK trösztellenes szabályainak megsértésén alapuló kártérítési keresetekről, COM(2008) 165. o.

⁴ Fehér Könyv (I. 3. lábjegyzetben) 2.1. pont.

⁵ Ld. az Európai Parlament és a Tanács 98/27/EK irányelve a fogyasztói érdekek védelme érdekében a jogsértés megszüntetésére irányuló eljárásokról; az Európai Parlament és a Tanács 2006/114/EK irányelve a megtévesztő és összehasonlító reklámról; az Európai Parlament és a Tanács 2005/29/EK irányelve a belső piacon az üzleti vállalkozások fogyasztókkal szemben folytatott tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatairól; Zöld Könyv a kollektív fogyasztói jogorvoslatról, COM(2008) 794. o.

⁶ Vö. BURCKHARDT, Markus: *Auf dem Weg zu einer class action in Deutschland?* Berlin, 2005. 29. skk. o., illetve 66. skk.o.

fel a legnagyobb hangsúllyal, és álláspontunk szerint ezen a területen állnak legnagyobb jövő⁷ előtt is –, főleg a versenyjogi jogsértésekkel szemben igénybe vehető eljárásokat mutatjuk be.

Általánosságban megállapítható, hogy tudomány nem állapotodott meg a kollektív igényérvényesítés, illetve ehhez kapcsolódóan a csoportos perlés fogalmát illetően⁸, ahogyan abban is nagymértékű változatosság tapasztalható, hogy az egyes szerzők mely konkrét jogintézményeket tekintenek olyannak, mint ami a „kollektív” jelleg, illetve a „csoportosság” kritériumát kielégíti. Az egység hiánya mögött a magyarázat elsősorban az eltérő jogi hagyományok, a hagyományos angolszász (jelen esetben mindenek előtt az egyesült államokbeli) jogrendszer(ek) és a kontinentális jogrendszerek közötti törésvonal mentén keresendő. Ezen túl nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy az európai országok mind eltérő megközelítéssel láttak hozzá eme jogintézmények megalkotásához. Mondhatni, minden jogrendszert egyedi konstrukciók jellemeznek, ahol a csupán bizonyos aspektusokban megvalósuló európai uniós jogharmonizációnak és az USA jogából származó *class action* általánosnak tekinthető hatásának tudható be, hogy néhány közös vonást egyáltalán felfedezhetünk.

Ma már szinte minden európai országban találhatunk olyan kollektív igényérvényesítési formákat, amelyek a versenyjogsértések miatti magánjogi igények érvényesítésére alkalmasak, illetve amelyeket egyes esetekben kifejezetten fogyasztóvédelmi-versenyjogi célra alkottak meg. Az eltérő megoldások tükrében szükséges meghatározni azokat a kereteket, amelyekben belül a jelen tanulmányban a kollektív, vagy csoportos jogérvényesítés versenyjogi kontextusban bemutatható.

A „csoport” megjelölés (mint a kollektivitás mércéje) elemzésünkben általános, tudományos fogalomként szerepel annak érdekében, hogy a megvizsgált perjogi intézményeket közös nevezőre lehessen hozni. Ennek megfelelően ez nemcsak a külön aktussal létrehozott⁹, egyesült államokbeli *class* fogalmának felel meg, hanem mindazokat a személyeket felöleli, akik azonos vagy hasonló jogi és ténybeli alapokon álló magánjogi igényüket ugyanazon kötelezett ellen érvényesítik, függetlenül attól, hogy saját nevükben maguk, a soraikból egyesek, vagy egy különálló szervezet érvényesíti.

⁷ Vö. ebből a szempontból az Európai Bizottság irányelv tervezetét (Az Európai Parlament és a Tanács irányelve a tagállamok és az Európai unió versenyjogi rendelkezéseinek megsértésén alapuló, nemzeti jog szerinti kártérítési keresetekre irányadó egyes szabályokról, COM(2013) 0404).

⁸ Az Európai Unió tagállamaiban több elnevezés is használatos, például „*collective claim*”, „*class action*”, „*joint action*”, „*public interest litigation*”, „*representative action*”, „*assignment of claim*”.

⁹ Vö. C.F.R. Rule 23(c)(1)(B).

A bevezető mondatokban használt „kollektív” vagy „csoportos igényérvényesítés” és „csoportos perlés” fogalmának elhatárolása nem cél nélküli. A polgári jogérvényesítés másik fontos ágát képező nemperes eljárások közül a mai magyar jogban is találunk olyat, amely szélesebb alanyi kör igényeinek kielégítésére szolgál egy eljárás keretében. Példaként említhetnénk a csőd-, illetve a felszámolási eljárást, ahol a hitelezők egész „osztálya” áll az adóssal szemben.¹⁰ Meg kell tehát jegyezni, hogy a nemperes eljárások a jelen téma kapcsán sem kerülhetők meg. A csoportos perek eredménye ugyanis – vagy az alapul fekvő igény (például az abbahagyásra kötelezés) jellege, vagy a perben név szerint részt nem vevő felek miatt – mindenképpen olyan eljárásjogi kérdéseket vet fel, amelyek az egy adós – egy hitelező mintára szabott eljárásokban jelentős jogértelmezési nehézségeket, hovatovább akadályokat gördítenek a jogérvényesítés elé. A tanulmány keretei, továbbá az a tény, hogy a nemperes eljárások területén még nagyobb eltéréseket tapasztalunk, nem teszi lehetővé, hogy a számba jöhető összes megoldást elemezzük, így a nemperes eljárások tárgyalásáról jelen tanulmányban kénytelenek vagyunk lemondani.

További sajátosságként kell számot vetnünk azzal, hogy a csoportos jelleg minden esetben az igényérvényesítő, azaz a felperesi oldalon jelentkezik. Következésképpen az válik döntő kritériummá, hogy ki indít keresetet; a felperes (eredeti vagy származékos) anyagi jogosult-e; minden anyagi jogosult részt vesz-e a perben név szerint; illetve a név szerint részt nem vevő felekre kiterjednek-e az ítélet hatásai.¹¹ A felperesi oldalon rendszerint egyetlen kötelezett szerepel, de nem tartjuk kizártnak azt sem, hogy több, meghatározott személy jelenjen meg ebben a pozícióban azzal, hogy a felperesi csoport minden tagja igényt érvényesít az összes alperessel szemben.

A fentebb kifejtetteket szem előtt tartva a továbbiakban a magyar jog számára hagyományosan példaként szolgáló német jog megoldásait vesszük górcső alá. Németország kiválasztása mellett szól különösen az, hogy a polgári perjogi kodifikációról szóló 1267/2013. (V. 17.) Korm. határozattal elindított kodifikációs folyamatban a hagyományos, a magyar jogra nagy hatást gyakorló, sokszor mintaértékű német megoldások megismerése távolról sem tekinthető öncélúnak.

¹⁰ Vö. magyar analógiaként a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX törvény 3. § (1) bekezdés c) pontjában olvasható hitelezőfogalommal.

¹¹ Nem minden csoportosper-modellben beszélhetünk az ítélet anyagi jogerejéről, azonban az ítélet más módon mégis hatással van a csoport tagjaira.

2. Egy lehetséges rendszerezés

A bevezetésben kifejtett sokszínűségre és egyéni utas megoldásokra tekintettel rendkívül nehéz egységes rendszert alkotni. Természetesen a jogirodalomban és a jogalkotási előkészítő munkálatok során több rendszerezés is napvilágot látott. A fókuszban továbbra is a német jog megoldásai vannak, különösen a speciálisan kialakított *Unterlassungsklagera*, illetve a nemzetközi szinten is unikálisnak tekinthető *Musterverfahrenre*.

2.1. Szakirodalmi álláspontok

BURCKHARDT¹² szerint a kollektív jogvédelmi mechanizmusok három kategóriába sorolhatók.

Európában elsősorban a közérdekű per (*Verbandsklage*) intézménye terjedt el,¹³ amely során jogszabály által felhatalmazott szervezet nem egyes egyedileg meghatározott érintettek, hanem általánosságban véve egy csoport¹⁴ védelmében, például a fogyasztók érdekében jár el. Ennek keretében azonban elsősorban valamilyen eltiltási igény (*Unterlassung*) érvényesítésére kerülhet sor, a kártérítés – véleményünk szerint elsősorban technikai, kárfelosztási nehézségek miatt¹⁵ – nem jellemző. Az Ashurst-tanulmányba bevont tagállamok vizsgálata is azt az eredményt hozta, hogy egyik országban sem található olyan közérdekű per jellegű igényérvényesítési forma, amely kártérítés megítélését tenné lehetővé. Egyedüli példaként Németországot¹⁶ említik, ahol a kartellezéssel elért jogtalan előnynek az államháztartás részére történő elvonását – többek között – érdekvédelmi szervezetek is követelhetik.¹⁷

A közérdekű perrel szemben csoportpernél (*Gruppenklage*) a per tárgyát meghatározott anyagi jogi jogosultak igényei jelentik, amelyeket

¹² BURCKHARDT: i.m. 21. o.

¹³ A közérdekű per elnevezése (*actio popularis*) is a jogintézmény történeti beágyazottságáról tanúskodik. Ezen túl Németországra vonatkozóan például SCHACK is megjegyzi, hogy az 1896-os német UWG már szabályozta az érdekképviseleti szervezetek abbahagyás iránti keresetét – ld. SCHACK, Haimo: Die Bündelung gleichgerichteter Interessen im Prozess-Verbandsklage und Gruppenklage. *Neue Juristische Wochenschrift* 2000, 2490. o.

¹⁴ BURCKHARDT találó megfogalmazásában „egyének feletti érdekről” (*überindividuelles Interesse*) beszél – ld. BURCKHARDT: i.m. 21. o.

¹⁵ SCHACK szerint kétséges, hogy a kártérítés individuális kompenzációs funkciója megvalósulhat kártérítésre irányuló *Verbandsklage* esetén – ld. SCHACK: i.m. 2491. o.

¹⁶ Ashurst-tanulmány 44. o., elérhető például a <http://emmanuelcombe.org/ashu.pdf> linken (utolsó lehívás: 2014. június 30.)

¹⁷ Vö. Art. 34 Abs. 1 GWB.

(hasonlóan például az amerikai *class action*-hoz) a csoport egyik tagja, vagy egy a csoport tagjai által választott képviselő, avagy (tagjai nevében) az érdekképviselői szervezet fog össze.

A két modell között harmadik útként a német jog *Musterverfahren* eljárása szolgál.

ALEXANDER¹⁸ megkülönbözteti az egy-egy fél szembenállásán alapuló jogvitát – amelyre a polgári pert alapvetően szabták, és a kollektív jogvédelem különböző formáit, ahol úgy mond „tömeges érintettségről” beszélhetünk. „Tömeges érintettség” alatt azt a helyzetet érti, amikor nagyszámú jogosult egyéni érdekei ugyanúgy vagy hasonló módon csorbulnak. Azokra az esetekre azonban, amikor az egyéni érdekek összességén túlmutató közösségi érdekek védelméről van szó, a jogalkotó eltérő jogérvényesítési módokat alakított ki.

A fenti célok megvalósítására több lehetőség adott:

- A hagyományos perjogi keretek között¹⁹ a pertársaság és a perek egyesítése a legkézenfekvőbb megoldás.
- Lehetséges az egyéni követelések engedményezése igényérvényesítési célzattól érdekképviselői szervezetekre vagy kifejezetten jogérvényesítéssel foglalkozó vállalkozásokra.²⁰
- Több különálló jogvitát a közös jog- és ténykérdések következtében egy „mintaper” (*Musterverfahren*) segítségével is el lehet dönteni, és a mintaper kimenetele szolgál iránymutatóul ezekben a közös jog- és ténykérdésekben. A mintaperre sor kerülhet a felek döntéseként is, amikor valamelyikük jogvitáját „mintaügyként” kiválasztják, majd annak eredményére hivatkoznak a többi eljárásban. A 2005-ben elfogadott, majd 2012-ben felülvizsgált és újrakodifikált német szabályozás²¹ szűk körben intézményesítette is ezt a lehetőséget.
- A közérdekű per esetében kívülálló harmadik szervezet az igényérvényesítő.

¹⁸ ALEXANDER, Christian: Kollektiver Rechtsschutz im Zivilrecht und Zivilprozessrecht. *Juristische Schulung* 2009, 590. skk. o.

¹⁹ A két jogintézmény magyar pandantja a Pp. 51. §-ban és a Pp. 149. § (2)-(4) bekezdéseiben található.

²⁰ A legutóbbira bírósági gyakorlatból I. OLG Düsseldorf Urteil vom 14.05.2008 – VI-U (Kart) 14/07, U (Kart) 14/07, elérhető: BeckRS 2008, 10947. o.

²¹ Kapitalanleger-Musterverfahrensgesetz (KapMuG).

2.2. Az Európai Bizottság munkaanyagai

Az európai jogalkotásnak is számot kellett vetnie a különböző megoldásokkal. Az ún. Ashurst-tanulmány²² leszögezi, hogy a munkaanyagban elemzett kereseteken felül a tagállamokban több olyan jogérvényesítési mód létezik, amelyek nem vezetnek ugyan ítélethez, ám a versenyjogsértések okozta károk megtérítésére alkalmasak, továbbá hogy a kártérítési kereseteken felül az egyes szervezeti entitásoknak lehetőségük van más igényeket is érvényesíteniük. Az elemzett csoportos perlési lehetőségek kapcsán két kritériumot vesz a rendszerezés alapjául. Egyrészt azt tartja döntőnek, hogy a kereseteket milyen csoport nevében érvényesítik (egyedileg meghatározott személyek; bizonyos jellemzők alapján leírható, ám egyedileg meg nem határozott személyek; a tágabb értelemben vett köz), másrészt pedig az eljárás eredményeként meghozott ítéletben jogosítottak szerint különböztet (vagyis egyedileg meghatározott személyek külön-külön nyernek jogorvoslatot, vagy maga a csoport, amelynek tagjait egyedileg nem azonosították, avagy közérdekű célra fordítják a megítélt összeget).

A tanulmány ennek megfelelően az alábbi osztályozást²³ vezeti be:

- A közérdekű per (*public interest litigation*) általában érdekképviselői szervezet által, nem az egyes meghatározott anyagi jogosultak nevében indított peres eljárás a szélesebb értelemben vett közérdek jegyében. Ennek megfelelően gyakori, hogy a megítélt kártérítést közérdekű célra fordítják, vagy egyenesen az állami költségvetésbe juttatják.
- Az osztálykereset (*class action*) olyan peres eljárás, amelyben az anyagi jogosultak egyike vagy egy csoportja a saját, illetve a csoport tagjainak nevében, akiket egyedileg nem határoznak meg, indít keresetet. Az ítélet minden, a csoportba tartozó személyre nézve kötelező, kivéve azokra, akik úgymond kilépnek az eljárásból (*opt-out*). A kártérítést egy összegben ítélik meg, amelyre a csoport tagjai arányosan jogosultak.
- A kollektív kereset (*collective claim*) az osztálykeresethez nagymértékben hasonló megoldás, amelyben egyetlen felperes a csoport összes – az egyes tagállami jogokban egyedileg meghatározott, míg más tagállami jogokban egyedileg meg nem

²² Ashurst-tanulmány 42-47. o.

²³ Ashurst-tanulmány 43. o.

határozott – tagja nevében indít pert. A marasztalás ugyancsak egyösszegben történik.

- A képviseleti kereset (*representative claim*) egyetlen személy – általában egy magánjogi egyesület – által az egyedileg meghatározott anyagi jogosultak – többnyire a saját tagjai – nevében bíróság elé vitt kereset. Mivel a csoport tagjai azonosíthatóak, így az ítélet nem egyösszegben, hanem az egyes jogosultak számára külön-külön határozza meg a kártérítést.
- A pertársaság (*joint action*) esetében több felperes a köztük lévő valamilyen kapcsoló elem révén együttesen, egy eljárásban jogosult igényt érvényesíteni, azonban mindegyik fél eljárásjogilag is félként szerepel a perben, mindenki a saját nevében jár el. Ennek megfelelően – ugyan egy ítéletben – minden fél igényét egyénileg bírálja el a bíróság.
- A követelések engedményezése (*assignment of claims*) lehetővé teszi, hogy egy, az alapügyben egyáltalán nem érdekelt fél a kártérítési követelés engedményezése révén, úgymond származtatott anyagi jogosultként, egymaga érvényesítse a korábban több személy által elszenvedett kárt.

A Bizottság Zöld Könyve²⁴ felteszi azt a kérdést, hogy a fogyasztók eddig is meglévő egyéni jogérvényesítési lehetősége mellé szükség van-e külön kollektív perekre és a fogyasztói érdekek védelmére. Lehetséges opcióként említi a fogyasztói (érdekvédő) szövetségeknek az egyéni fogyasztókkal párhuzamosan érvényesülő kereseti jogát, valamint a nem végső fogyasztók kollektív keresetét.

A Bizottság Fehér Könyve²⁵ már figyelembe veszi a Zöld Könyv elkészülte óta bekövetkezett jogfejlődést is. A Bizottságnak elsősorban az Európai Bíróság *Manfredi* ügyben²⁶ kimondott jogértelmezésével kellett számot vetnie, miszerint bárkinek, aki a trösztellenes jogszabályok megsértéséből adódóan kárt szenvedett, joga van arra, hogy nemzeti bíróság előtt kártérítést követeljen.²⁷ A Bizottság felvetése szerint a kollektív jogorvoslat két mechanizmusának párhuzamos kell érvényesülni. Lehetőséget kell biztosítani bizonyos feljogosított szervek (ideértve állami és magánjogi szervezeteket is) számára, hogy az azonosított vagy – ritkább esetben – azonosítható károsultak nevében felléphessenek. Emellett a szabad részvételen alapuló (*opt-in*) közös kereseteknek is teret

²⁴ Zöld Könyv (I. 1. lábjegyzetben) 2.5. pont.

²⁵ Fehér Könyv (I. 3. lábjegyzetben) 2.1. pont.

²⁶ C-295/04, C-296/04, C-297/04, C-298/04, [2006] ECR, I-06619.

²⁷ Uo. 61. bekezdés.

kell adni, illetve nem szabad megfélemlíteni a fogyasztók egyéni igényérvényesítéséről sem. A Bizottság azonban felhívja arra a figyelmet, hogy meg kell teremteni annak a biztosítékait is, hogy ugyanazon kárra ne nyújtsanak többszörös kártérítést. A fentiek szempontjából a Bizottság 2013. június 11-i ajánlása²⁸ sem hozott változást.

2.3. Egy további rendszerezés

Az előző alpontokban bemutatott csoportosítások természetesen mit sem veszítenek létjogosultságukból, amennyiben a részünkről irányadónak tekintett szempontokkal is gazdagítjuk azokat.

Az előbbi szempontok alapján az általunk mintaértékűnek tekintett német illetve – a *class action* összehasonlító modelljének fontossága miatt megkerülhetetlen – egyesült államokbeli kollektív igényérvényesítési formákat a következőképpen osztályozhatjuk:

Eljárások, amelyekben a felperesek név szerint szerepelnek:

Anyagi jogosultak		Nem anyagi jogosultak	
Eredetileg		Származékosan	
Pertársaság	A csoport egyes tagjai	Engedményezés	Érdekképviselői szervezetek; ügyész/igazságügy miniszter/ ombudsman

Eljárások, amelyekben a felperesek, illetve az anyagi jogosultak név szerint nem szerepelnek:

	Hozzájárulás		Nincs hozzájárulás
	Explicit	Implicit	
Kiléphet	Pertársaság, perek egyesítése	Rule 23(b)(3) <i>class action</i> – megfelelő német modell hiányzik	<i>Unterlassungsklage</i>
Nem léphet ki	<i>Musterverfahren</i>	Rule 23(b)(1)-(2) <i>class action</i> – megfelelő német modell hiányzik	<i>Verbandsklage (Vorteilsabschöpfung)</i>

²⁸ A Bizottság ajánlása (2013. június 11.) az uniós jog által biztosított jogok megsértése tekintetében a jogsértés megszüntetésére és kártérítésre irányuló tagállami kollektív jogorvoslati mechanizmusok elveiről (2013/396/EU).

A következőkben a táblázatban szereplő egyes német eljárási modelleket vizsgáljuk.

3. Pertársaság a német polgári perben

A német polgári per – hasonlóan a magyarhoz – két perbeli pozíciót ismer a felek számára, a felperesit és az alperesit. Ugyan kettőnél több féli pozíció nem lehet a perben, az azonban megengedett, hogy egy-egy perbeli pozíciót több személy töltsön be. Amennyiben tehát akár felperesi, akár alperesi oldalon²⁹ több személy áll, azaz a keresetet több személy terjeszti elő, vagy a keresetet több személy ellen indítják,³⁰ pertársaságról beszélünk.³¹ A pertársaság létrejötte tehát a keresethez, illetve keresetekhez kapcsolódik, hiszen ez, illetve ezek határozzák meg, hogy kik és kik ellen indítják a pert. A felperesi oldalon természetesen a perben való részvétel önkéntes, míg az alperessé válás állami kényszerből történik.

A pertársaság eszközével tehát több felperes egyazon ügyben, egymással összefogva tud igényt érvényesíteni. Mivel a több felperes részvétele ellenére a per valójában mégis „egy”, hatékonyabb bizonyítási eljárás folytatható, amennyiben a felperesek kereseteiben található valamilyen közös elem jog-, illetőleg ténykérdésben. Természetesen minél több fél vesz részt a perben, annál magasabb költségekkel és időráfordítással jár a másik oldalról a per lefolytatása. A közös bizonyítás szinergiája és a szükségszerű költségnövekedés egymással szemben ható tényezők, amelyek eredője jól használható a pertársaság hatékonyságának a megítéléséhez. Előfordulhat tehát olyan eset is, hogy a pertársaság jobban hátráltatja a per ésszerű időn belül való befejezését, sem mint amelyet a pertársaság által hozott szinergiák ellensúlyoznának. Következésképpen pertársaságot nem lehet korlátlanul létesíteni, bizonyos ismérvek szerint meghatározhatóak azok az ügyek, amelyek a hatékonysági vizsgálatot már nem állnák ki.

A német ZPO 59. § szerint több személy felperesként közösen perelhet, illetve több személy közösen perelhető, amennyiben a per tárgyát illetően egymással jogközösségben állnak, vagy a jogosultságuk, illetve

²⁹ Természetesen nem kizárt az a lehetőség sem, hogy több felperes több alperest perel.

³⁰ A jelen pontban a pertársaság létrejöttének tipikus forgatókönyvét tárgyaljuk csak, azonban ismeretes, hogy pertársaság létrejöhet még egy perben korábban részt nem vett személy utólagos csatlakozásával, a perek egyesítésével, illetve a felek személyében bekövetkező jogutódlás esetén, amennyiben a félnek több jogutódja is van. Vö. MUSIELAK, Hans-Joachim: *Grundkurs ZPO*. München, 1991. Rn 192.

³¹ Ld. LÜKE, Wolfgang: *Zivilprozessrecht*. München, 2006. Rn. 443.

kötelezettségük ugyanabból a ténybeli és jogi alapból származik. Pertársaság ugyancsak létesíthető, ha a per tárgyát olyan igények vagy kötelezettségek képezik, amely hasonló vagy lényegében hasonló ténybeli és jogi alapon nyugszanak (német ZPO 60. §). A kollektív igényérvényesítés szempontjából a legfontosabb az utolsó kategória.

Az első két fordulat ugyanis olyan szoros kapcsolatot feltételez a felek között, amely nem jön létre a kollektív igényérvényesítésre okot adó tényállásokban. A felek akkor állnak jogközösségben a per tárgyát tekintve, ha a per egyazon dolgon fennálló vagy egyazon joggal kapcsolatos jogi pozícióra irányul (egyetemlegesség, mögöttes felelősség).³² A hétköznapi értelemben vett „jogközösség” tehát nem vonható ezen kategória alá. Ugyancsak hiányzik a megfelelő kapcsolat a pertársaság azon esetéhez, amelyben a felek jogosultsága, illetve kötelezettsége ugyanabból a ténybeli és jogi alapból származik. Az ugyanazon jogi alap még viszonylag könnyedén megvalósulhat (például ugyanolyan általános szerződési feltételt tartalmazó szerződést kötöttek tömegesen), azonban az egyes felek ügyei kollektív igényérvényesítés esetén tipikusan nem esnek egybe (maradva a példánál, külön-külön szerződnek). A pertársaság ezen esete valósul meg például akkor, ha egyazon szerződésből származó igényeket érvényesítenek³³ (például bérlőtársak esetén).

Az előzőekkel szemben hasonló vagy lényegében hasonló ténybeli és jogi alapon nyugvó igények jóval lazább kapcsolatot feltételeznek a potenciális felperesek között, amely így a kollektív igényérvényesítés megfelelő jogalapjává válhat. E kategória alá vonható ugyanis minden olyan eset, amelyek együttes tárgyalása, illetve a rájuk vonatkozó együttes döntés célszerűnek mutatkozik. Mint említettük, ameddig a felek együttesen peresített ügyein átívelő közös jog-, illetőleg ténykérdések terjedelme ezt indokolja, megengedhető lesz a pertársaság ezen válfaja az igényérvényesítők számára.

Bár a jelen dolgozat nem tűzött ki olyan célt, hogy a német polgári perjog megoldásait a magyar joggal összehasonlítsa, a német ZPO idézett 59-60. § kapcsán kézenfekvőnek tűnik a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (Pp.) 51. §-val való egybevetés. A Pp. 51. § a) pontja lényegében lefedi a német ZPO 59. § első fordulatának esetét (jogközösség), azonban a teljesség kedvéért ide kell vennünk a – témánk szempontjából most nem releváns, ezért nem tárgyalt – német ZPO 62. §

³² Vö. GEHRLEIN, Markus: §§ 59, 60. In: PRÜTTING, Hanns – GEHRLEIN, Markus (szerk.): *ZPO Kommentar*. 1. kiadás, Köln, 2010. Rn. 6.

³³ Ld. GEHRLEIN: i.m. Rn. 7.

(1) bekezdésének első fordulátát is (kényszerű pertársaság). A Pp. 51. § b) pontja lényegében megegyezik a német ZPO 59. § második fordulátával. Igazi szövegszerű különbséget találhatunk azonban a Pp. 51. § c) pontja kapcsán, amennyiben azt összehasonlítjuk a német ZPO 60. §-val. A magyar szabályban ugyanis feltételként szerepel, hogy a bíróság illetékességének az alperessel – a pertársaság esetére egyébként vagylagos illetékességi okot konstruáló – Pp. 40. § nélkül is fenn kell állnia. Ez a felperesi pertársaság azt jelenti, hogy pertársaság csak akkor létesíthető, ha az alperesi oldalon egy fél áll, vagy több fél esetében valamennyiükre megállapítható ugyanazon bíróság illetékessége.³⁴ A különbség azonban csupán látszólagos: a német ZPO rendszerében mindig, így a jelen esetben is, valamennyi alperessel szemben illetékesnek kell lennie az eljáró bíróságnak, hiszen a német ZPO-ban egyébként nem található a magyar Pp. 40. §-ának megfelelő kivételszabály.

4. A perek egyesítése

Az előző pontban utaltunk rá, hogy a felperesi alanytöbbség kialakulásához a felperesek együttműködése, főszabály szerint együttes keresetindítása szükséges. Ugyanakkor előfordulhat, hogy a leendő felperesek nem működnek együtt egymással, vagy egész egyszerűen nincs is tudomásuk egymás igényérvényesítési szándékáról. Ilyen esetben a külön-külön indult perek egyesítése merül fel, lényegében hasonló indokok alapján, mint a pertársaság esetében.³⁵ Bemeneti oldalon tehát lehet ugyan egy-egy pernek eltérő előtörténete (közös keresetindítás, illetve utólagos egyesítés), a végeredmény, az ügyek közös tárgyalása, azonos.

Komoly jogi korlátját jelenti ugyanakkor a perek egyesítésének, hogy azok adminisztratív okokból nem korlátlanul egybevonhatóak. A német ZPO 147. § szerint az eljáró bíróság az előtte folyamatban lévő perek közös tárgyalását, illetve azokban való közös döntéshozatalt rendelheti el – függetlenül attól, hogy azok ugyanazon vagy eltérő felek között folynak –, amennyiben az igények, amelyek a perek tárgyát képezik, jogilag összefüggnek vagy keresetként együttesen is érvényesíthetőek lettek volna. Következésképpen csak azok a perek egyesíthetőek, amelyek

³⁴ Ez a feltétel megvalósulhat úgy is, hogy mindegyik alperes tekintetében általános illetékességgel rendelkezik a keresettel felhívott bíróság, illetve úgy is, hogy különös (például valamely) illetékességi okot alkalmazunk.

³⁵ Vö. MICHAILEDIOU, Chrisoula: *Prozessuale Fragen des Kollektivrechtsschutzes im europäischen Justizraum*. 1. kiadás, Baden-Baden, 2007. 256. o.

egyazon bíróság előtt vannak folyamatban, amely követelmény a magyar Pp. 51. § c) pontjában megfigyelt illetékességkritériumhoz képest szigorúbbnak tekinthető.³⁶

5. A követelések engedményezése

Szigorúan véve nem perjogi eszközként tekinthetünk arra a megoldásra, amely szerint a kollektív igényérvényesítés érdekében összefogó személyek a követeléseiket egy kiválasztott sorstársukra vagy harmadik személyre engedményezik, aki így anyagi jogosultként valamennyi követelés tekintetében eljárhat. Mint látható, itt egy anyagi jogi jogintézmény siet a jogkeresők segítségére, miközben anyagi jogi jellege ellenére az igényérvényesítés, azaz az eljárásjog területén hoz igazi könnyítést.

A korábbi német jogban³⁷ az engedményezést széles körben megengedő jogi környezetet hoztak létre Németországban annak érdekében, hogy széles körben, ám mégis a megfelelő garanciákkal és kontrollmechanizmusokkal működhessenek ilyen engedményezési, követelés-összegyűjtési sémák. Ennek megfelelően fogyasztók pénzfizetésre irányuló követeléseiket meghatározott szervezetre (fogyasztóvédelmet ellátó szervezetre) engedményezhetik behajtási célból, amely ezt követően bírósági úton érvényesíti a megkapott követeléseket, amennyiben ez a fogyasztóvédelmi érdekek megvalósításához szükséges.³⁸ A fogyasztóvédelmi szervezetek ezen eljárási jogosultságát az tette lehetővé, hogy a jogi tanácsadásról szóló törvény megengedte ezen szervezetek számára – az engedményezett követelések vonatkozásában – a más érdekében történő eljárást, így közvetett módon mások jogi képviseletét.³⁹ A törvényt azóta hatályon kívül helyezték, így effajta kollektív igényérvényesítési modellre már nincs mód. Álláspontunk szerint azonban semmi nem akadályozza meg azt, hogy az – akár csak közvetetten is – jogi képviselet szintjét el nem érő mértékben követelések engedményezése útján, egyetlen jogosult perelhessen.

³⁶ Míg ugyanis a különös illetékességi okok alapján több bíróságot is meghatározhatunk, amely valamennyi per elbírálására illetékes lehet, addig a „folyamatban lét” ezen túlmutat, hiszen nemcsak illetékesség-feltételt implikál, hanem ténylegességre is utal: a pereket ténylegesen meg is kell indítani ugyanazon bíróság előtt.

³⁷ A bemutatott szabályozás 2008. június 30-ig volt hatályban, amikor is életbe lépett az RDG (*Rechtsdienstleistungsgesetz*).

³⁸ Vö. MICHAÏLIDOU: i.m. 268-269. o.

³⁹ Vö. a német RBerG (*Rechtsberatungsgesetz*) 1. cikk 3. § 8. pontjával.

6. A német jog speciális válasza, az *Unterlassungsklage* és a *Verbandsklage*

A német jogban központi helyet foglal el az abbahagyásra kötelezés, mint a versenykorlátozó magatartások elleni fellépés eszköze, elsősorban a harmadik fél szervezetek által indított abbahagyásra irányuló perek formájában. A kártérítési igények kollektív⁴⁰ érvényesítése a legutóbbi időki⁴¹ háttérbe szorult. Ennek megfelelően ebben az alfejezetben a magánjogi szervezetek által indított közérdekű kereseteket (*Verbandsklage*) vizsgáljuk meg.

Az általános *Unterlassungsklage*-szabályozáson túl (*Unterlassungsklagengesetz* – a továbbiakban: UKlaG) versenyjogi kontextusban a tisztességtelen piaci magatartás elleni törvényben (*Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb* – a továbbiakban: UWG) és a versenykorlátozások elleni törvényben (*Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen* – a továbbiakban: GWB) kell keresnünk az igényérvényesítés jogalapját.⁴²

A tekintetben, hogy a német jogban nincs lehetőség az *Unterlassungsklage* mintájára kártérítési igény érvényesítésére, az eljárásjogban is találhatunk fogódzót. A német polgári perrendtartás szerint ugyanis, amennyiben a felek között a kár megtörténte, illetve összege vitás, a bíróság a kárt, illetve annak összegét az összes körülmény mérlegelésével szabadon állapítja meg.⁴³ Látható, hogy ilyen széles bírói kompetencia mellett lehetetlennek tűnik, hogy a bíróság az összes potenciális, azaz egyedileg meg sem határozott érdekelt kárát felmérje.

Az egyéni kártérítési igények kollektív igényérvényesítésének hiánya nem jelenti azt, hogy minden kártérítésre irányuló kollektív kereset idegen lenne a német jogtól. A versenykorlátozás révén elért nyereségnek a költségvetés részére történő elvonása (*Vorteilsabschöpfung* vagy *Gewinnabschöpfung*) bevettnek tekinthető, és e körben közérdekű per indítására is lehetőség van.⁴⁴

A magyar jogban nem találunk a német példához hasonlóan külön törvényt, amely versenyjogsértések kapcsán a magánfeleknek külön jogérvényesítési lehetőséget biztosítana. Ezen túl azonban a

⁴⁰ Természetesen a károsultak külön-külön korábban és ma is indíthatnak keresetet a kárjuk megtérítése iránt.

⁴¹ Vö. 2004-es UWG-reform és a 2005-ös GWB novella.

⁴² Ld. UWG Art 8, GWB Art 33 Abs 1-2.

⁴³ Vö. Art. 287 Abs. 1 ZPO.

⁴⁴ Vö. UWG Art 10, GWB Art 34a Abs 1.

versenytörvény alapján a Tpvt. II. fejezetében leírt magatartások ellen fellépő érdekeltek⁴⁵ követelhetik a jogsértés abbahagyását,⁴⁶ illetve a károsodás veszélye esetén a Ptk. 6:523. §-ban leírt lehetőség kínálkozik. Harmadik lehetőségként a Ptk. 6:105. § szerinti közérdekű pert kell megemlíteni.

Indokolt az UKlaG szerinti *Unterlassungsklage* és a Ptk. 6:105. §-beli közérdekű per együttes vizsgálata, hiszen valójában mindkét szabályozásra közvetve vagy közvetlenül a közösségi jog komoly befolyást gyakorolt.⁴⁷ Mindazonáltal az erőfölényes pozícióban lévő vállalkozások által elért versenykorlátozás tipikus megvalósulási formája a tisztességtelen szerződési feltételek alkalmazása. A tisztességtelen szerződési feltételek használatától való eltiltásra irányuló per nem is a felperes személye vagy a kereset tárgya, hanem a közérdekű per és a fogyasztók egyéni jogvitái közötti összefüggések miatt érdemel kiemelés: kiterjed-e a közérdekű perben hozott ítélet jogereje a vállalkozás és a fogyasztók viszonyára.

A német jogirodalom nem ismeri el a szerződéses klauzulától eltiltó ítélet jogerejét a fogyasztók tekintetében. Ennek értelmében arra sincsen mód, hogy a már teljesített szerződéses viszonyban az eredeti állapot visszaállítására sor kerüljön. Az ítélet egyedüli hatása, hogy a fogyasztó a közte és a vállalkozás közötti jogvitában a kérdéses rendelkezés tisztességtelenségére, mint a közérdekű perben eldöntött előkérdésre kifogásként hivatkozhat, ha a vállalkozás az eltiltás ellenére mégis jogot alapítana a kérdéses kikötésre.⁴⁸ A magyar szabályozás szintén kizárja a már teljesített szerződések tekintetében az érvénytelenség jogkövetkezményeinek alkalmazását.⁴⁹ Mivel nem beszélhetünk jogerőhatásról, így nem kötelezettség, hanem csak lehetőség az ítélet nyilvánosságra hozatala.⁵⁰

Annak ellenére, hogy közérdekű perben hozott ítélet jogereje nem terjed ki a fogyasztók és a vállalkozás közötti viszonyokra, a törvény erejénél fogva bizonyos magasabb bírói fórumok (például a Német

⁴⁵ Vö. Tpvt. 86. §§ skk.

⁴⁶ Vö. Tpvt. 86. § (2) bek. b) pontja.

⁴⁷ A Ptk. idézett szabálya is a Tanács 93/13/EGK irányelvének való megfelelést szolgálja. Az UKlaG eredetileg nem a nevezett irányelv végrehajtására született, de az UKlaG egyik alapját adó BGB §§ 307-309 ff. a nevezett irányelvre nyúlik vissza. Az UKlag csak a hatékony jogvédelmet valósítja meg hozzá – vö. az irányelv 7. cikke.

⁴⁸ MICKLITZ, Hans-Wolfgang: Gesetz über Unterlassungsklagen bei Verbraucherrechts- und anderen Verstößen (Unterlassungsklagengesetz – UKlaG). In: RAUSCHER, Thomas – WAX, Peter – WENZEL, Joachim (szerk.): *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung*. 3. kiadás, München, 2008. § 11 Rn 3-4.

⁴⁹ BENEDEK Károly (átdolgozta GELLÉRT György): A szerződés megkötése. In: GELLÉRT György (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*. Budapest, 2007, 788. o.

⁵⁰ Vö. UKlaG Art 7.

Szövetségi Legfelsőbb Bíróság) ellenkező döntése alapján, amely a kérdéses kikötést hasonló szerződésekben mégis alkalmazhatónak mondja ki, a vállalkozás keresettel léphet fel a közérdekű per ítélete ellen.⁵¹

7. Lehet-e minta a mintaper?

A tőkebefektetői-mintaper törvény (*Kapitalanleger-Musterverfahrensgesetz* – a továbbiakban: KapMuG) teljesen új jogintézményt honosított meg a német jogban, amely a kontinentális jogi hagyományokkal rendelkező államoknak, így Magyarországnak is fontos tanulságokkal szolgálhat. Az eljárás bevezetésének a célja a többi kollektív igényérvényesítéshez hasonlóan a több jogosultat érintő, közös elemeket felmutató jogvitáknak a konzisztens, egymásnak ellentmondó ítéletek elkerülésével történő rendezése. A mintaper esetében az igényt megalapozó vagy kizáró feltételek fennállásának vagy fenn nem állásának a megállapítása, illetve a közös jogkérdések tisztázása a cél.

A KapMuG értelmében csak bizonyos követelések – többek között a téves, félrevezető vagy elmulasztott tőkepiaci információk okozta károk megtérítése iránti igény – számára nyílik meg a mintaper lehetősége. Látható tehát, hogy a kontinentális jogban jellemző, hogy a hagyományos permodelltől eltérő megoldásokat mindig kivételként, csak bizonyos szakterületeken szabályozzák.

A mintaper lényege, hogy alapjogvita tárgyában az elsőfokú eljárást lefolytató bíróság előtt minta-megállapítási kérelem (*Musterverfahrensantrag*) terjeszthető elő, amelyet az elektronikusan elérhető hivatalos lap (*Bundesanzeiger*) keresetregiszterében tesznek közzé ezt követően. A kérelem az alappert félbeszakítja. Amennyiben a kérelem előterjesztésétől számított hat hónapon belül legalább további kilenc minta-megállapítási kérelmet terjesztenek elő ugyanazon alapon más alapperekben, a kérelem a perbíróság felett álló tartományi fellebbviteli bíróság elé kerül. A felterjesztést követően újabb minta-megállapítási kérelem nem terjeszthető elő. A kérelem tartományi felsőbbbírósági befogadását követően a kérelmet felterjesztő végzést közzéteszik a keresetregiszterben.

A minta-megállapítási kérelmet érintő eljárás az alapperekre – a félbeszakítástól eltekintve – a fenti fázissal bezárólag még nem hatott ki. A keresetregiszterben történő második közzétételt követően azonban

⁵¹ Vö. UKlaG Art 10, a német ZPO Art 767.

perbíróság valamennyi ugyanezen tárgyú peres eljárását fel kell függeszteni.

Az ezt követően lefolytatandó mintaperben az alapeljárások felperesei közül az eljáró tartományi felsőbb bíróság kiválasztja a megítélése szerint legmegfelelőbb személyt, aki a csoport érdekeit képviselni tudja. A minta-megállapítási kérelmet előterjesztő felekkel szemben álló fél (versenyjogi ügyekben a vállalkozás) tölti be értelemszerűen a mintaper alperesének pozícióját. Az alapeljárások többi szereplője meghívottként (*Beigeladener*) vesz részt a mintaperben, jogállása a magyar beavatkozónak, illetve a német perjog mellékbeavatkozójának felel meg.

A mintaper kollektív jellege nemcsak a fentiekben ismertetett, az előterjesztők perein túlterjedően minden perre kiterjedő felfüggesztő hatásban merül ki, hanem a kérelem visszavonásának szabályozásában is megjelenik. Tudniillik a minta-megállapítási kérelem visszavonása nincs hatással a mintaperre, sőt az alapperben bekövetkező keresetelállás sem hat ki rá. Ebben az értelemben tehát a mintaper olyan eljárás, amelyben nincs *opt-out* lehetőség.

Az alapeljárásoktól elszakadt mintaperben hozott ítélet végül minden olyan perbíróságot kötni fog döntése meghozatala során, amely előtt olyan per van folyamatban, amelynek eldöntése a mintaperben tárgyalt feltételektől vagy a mintaperben tisztázott jogkérdéstől függ.

8. Összegzés és záró gondolatok

Összegzésünkben visszatérnénk arra, hogy az európai uniós jogfejlődés, illetve egy hagyományosan példaértékűnek tekintett jogrendszer, a német jog milyen tanulságokkal szolgál a magyar polgári perjogi kodifikáció során.

A rendszerezésből általános tanulságként levonható, hogy az egyes jogérvényesítési mechanizmusok általánosságban egy-egy konkrét igény kielégítésére szolgálnak, csak kivételes esetben találkozunk olyan megoldással, amely általános jellegű, azaz mindenféle magánjogi igény előtt nyitva áll. Ezen kívül nem hagyható figyelmen kívül, hogy mindegyik jogintézmény egy adott társadalmi-kulturális közegben fejlődött ki, így a szolgásterű átvételük az eltérő célokon túl a társadalmak különbözőségén is megbukhat.

A versenyjogi jogsértésekből adódó magánjogi igények, elsősorban a kártérítés érvényesítésére – tekintettel az Európában, illetve hazánkban is

hiányzó ilyen tartalmú jogi hagyományokra és társadalmi feltételekre – kifejezetten versenyjogsértésekre irányuló keresetek meghonosítása tűnik célszerűnek ahelyett, hogy egy általános csoportos perlési eszközt ültetnénk át jogunkba. A belső piac egységességének fenntartása érdekében kézenfekvő az európai iniciativa.

Tekintettel kell lenni továbbá arra is, hogy a kollektív igényérvényesítés bevezetésének előfeltételét képezi annak a kérdésnek az eldöntése, hogy a jogalkotó mely szereplőket kívánja védelemben részesíteni. Más eljárásjogi nehézségekkel néz szembe egy megkárosított fogyasztó, más érdekeket követ egy versenytárs, illetve óriási eltérés tapasztalható az anyagi források, továbbá a rendelkezésre álló bizonyítékok tekintetében is.

A fenti megfontolások fényében óva kell intenünk a magyar jogalkotót, hogy a teljesen más megközelítést alkalmazó, Egyesült Államokban kialakult csoportos perek szabályait ültesse át, ebből a szempontból inkább az európai uniós, fogyasztókat védő kollektív eljárások, illetve a német megoldások ajánlhatóak. Az európai (így a német) gondolkodásban ugyanis a megkönnyített jogérvényesítésre elsősorban a fogyasztók hátrányos helyzetének eljárásjogi kiegyenlítéseként, „a joghoz jutás”⁵² megvalósulásaként tekinthetünk. Ezzel szemben az amerikai *class action* elsősorban a precedensjog hátrányait⁵³ igyekezik kivédeni.

A közös keretek meghatározásán túl azonban nem szabad megfeledkezni arról, hogy a versenyjog terén fellépő magánjogi igényérvényesítés mind a per megkezdése előtt, mind pedig a jogerős ítéletet követően számos olyan megoldandó kérdést hordoz, amelynek megoldását egyetlen jogalkotó sem takaríthatja meg magának. Ennek megfelelően az ilyen perek szabályozását minden esetben egy komplex szabályrendszer kontextusába kell elhelyezni. Ilyen külön figyelmet érdemlő nehézséget támaszt többek között a pert megelőzően az anyagi jogosultak körének felmérése, illetve a jogvita lezárását követően az egy összegben megítélt kártérítés egyéniesítése.

⁵² A német terminológiában megjelenő „*Zugang zum Recht*” fogalma ebben az összefüggésben nemcsak a bírósághoz fordulás alkotmányos jogát testesíti meg, hanem azt is magában foglalja, hogy az anyagi jogosult az eljárás eredményét tekintve is valóban hozzájusson az őt megillető jogvédelemhez.

⁵³ A valójában hasonló helyzetben lévő felek jogai csorbát szenvedhetnek ugyanis, ha a csoport valamelyik tagjának a perében a bíróság olyan döntésre jut, amely precedensként később a csoport többi tagjának hátrányos lehet. Vö. C. F. R. Rule 23(b).